

Közép-Európa nemzetei számára a Nyugat és Kelet határmezsgyéjén való létezés elképzelhetetlen nehézségekkel járt az elmúlt ezer évben. Kossuth Lajos dunai konföderációs terve az 1860-as évek elején ezt a problémát akarta megoldani. A Kárpátok—Duna—Fekete-tenger—Adria térségében élő kis nemzetek évszázadok óta a nagyhatalmak árnyékában sínylődnek — írta. A szövetség lehetséges tagjai Magyarország, Erdély, Horvátország, Románia, Szerbia lettek volna. Bár Kossuth nem számolt avval, hogy a pravoszláv kultúrájú délszlávok és a keleti románok — a bizánci törésvonal — nehezen illeszthetők be a nyugati kultúrkörbe, elgondolása voltaképpen helyes volt. Hiszen a nagyhatalmak e vidéken mindig is megosztották, egymás ellen fordították a népeket, megakadályozták, hogy együttes erővel a hódítók ellen fordulhassanak.

Lehet, hogy Thököly saját ambícióit követte döntéseiben, kétségtelen, hogy rossz oldalra állt, amikor úgy vélte, hogy a törökök mindent elárasztó hullámának segítségével a Habsburgok legyőzhetőek. De az is kétségtelen, hogy abban a korban, amikor a mindennapok bizonytalanok voltak, a világ állandó változásokon ment keresztül, úgy gondolta, hogy a magyar államiság fennmaradása, az életben maradás esélye nagyobb, ha ekként cselekszik.

Nagyon találóan jegyezte meg R. Várkonyi Ágnes egy tanulmányában, hogy Magyarország problémái mindig közösek voltak a környező nemzetekével. Ami a királyi Magyarországon történt 1678—1699 között, az Közép-Európa közös problémája is. Mind a mai napig. A történelem tényleg velünk él.

TULOK PÉTER

(Historia — MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2007, 300 oldal, 2800 Ft)

Globalizáció és kapitalizmus

A külvilág felől érkező fenyegetés, az ellenség megnevezése minden bizonnyal alapvető emberi szükséglet — aminek képesek vagyunk nevet adni, afelett rendelkezünk némi hatalommal, az ellen sikerebben vehetjük fel a küzdelmet. Ennek az egyébiránt érthető beállítódásnak azonban megvannak a maga társadalmi-politikai vadhajtásai. Az utóbbi másfél-két évtizedben a „globalizáció” kifejezés éppúgy szitokszóvá, minden evilági rossz megnevezésévé vált, ahogyan az korábban a „kapitalizmus”-sal történt bizonyos körökben (s nem kizárólag a vasfüggönyön inneni országok hivatalos politikai-ideológiai diskurzusában). Ez pedig ga-

rántalan gátat szab a racionális párbeszédnek: aki a jelenség elemző igényű feldolgozását szorgalmazza, az könnyen a globalizáció (és persze a mögötte álló üzleti körök) apologétájának szerepében találja magát.

A *Globalizáció és kapitalizmus* című kötet szerkesztői ennek ódiomat is vállalva arra tesznek kísérletet, hogy hiánypótló jelleggel bevezetést nyújtsanak a globalizáció nyugati, döntően közgazdasági alapokon álló szakirodalmába. Ahogy a szerkesztőpáros bevezetőjében hangsúlyozza, eddig elsősorban publicisztikai jellegű írások fordításai kerültek a hazai olvasók kezébe. Az itt közölt tanulmányok ezzel szemben erős empirikus bázissal támogatva, a közgazdaságtan szakmai kritériumainak megfelelően közelítenek tárgyükhoz — nem kritikai prekonceptiók mentén, mint a téma „anekdotikus” irodalma, így gyakran árnyaltabb képet nyújtva az egységesülő gazdasági-pénzügyi világ működéséről, aktuális kérdéseiről. A szerkesztők hangot adnak abbéli reményüknek, hogy az eredetileg felsőoktatási tankönyvnek szánt kiadvány nem marad a szűkebb közgazdász szakma „belügye”, s utat talál a hazai közbeszéd alakítói, valamint ennek révén a szélesebb közönség felé.

Erre pedig, annak ellenére, hogy kétségtelenül szakmunká(k)ról van szó, lehet némi esély. Egyrészt azért, mert a könyv bevallottan értéktelített kérdésekkel foglalkozik: olyan, napjainkban megkerülhetetlen problémák merülnek fel benne, mint a gazdag és a szegényebb országok közötti szakadék, a segélyezés kontra adósságelengedés vita, a globalizáció és a környezet-szennyezés kapcsolata vagy a globális tőkepiac szereplőinek felelőssége. Másrészt pedig azért, mert ezen problémák tárgyalása igen provokatívan hat az alapvetően globalizációellenes szellemi-közéleti környezetben. Az olyan elismert közgazdászok által jegyzett írások, mint Jeffrey A. Frankel, Xavier Sala-i-Martin, Jagdish Baghwati vagy David Dollar (akinek már a vezetékneve is gyanús lehet a kérlelhetetlen antiglobalisták szemében), arra mutatnak rá, hogy a globalizációval kapcsolatos közkeletű, általában igen negatív vélekedések egy része a kutatások alapján mítosznak bizonyul. Bár nem vitatható a környezetszennyezés vagy a munkaerő-piaci visszaélések ténye, csak egy globalizált fogyasztói játéktérben alakulhatnak ki olyan mozgalmak, amelyek hatékonyan képesek fellépni a fentiek ellen, a „delfinbiztos” tonhalkonzervek kikényszerítéséig.

rítésétől a *fair trade* kampányokig. S az elszegényedéssel, a leszakadók tömegével kapcsolatos nézetek sem állják meg minden esetben a helyüket a statisztikák tükrében.

A *Globalizáció és kapitalizmus* tehát kiválóan alkalmas arra, hogy újragondoljuk a tárgyalt kérdésekkel kapcsolatos sztereotípiáinkat. Még akkor is, ha a tanulmányokat forgatva az olvasó időnként úgy érezheti: a tudományos, éppen ezért eleve korlátozott horizontú megközelítés során fontos (ha tetszik: anekdotikus) mozzanatok sikkadnak el, amelyek a felmerült problémáknak valódi súlyt ad(ná)nak — ilyen például az egyoldalú gazdasági nyomás következtében eltűnő tradicionális életmódok, életformák kérdése. A kötet ezzel együtt is érdekes, akár szemléletformáló olvasmány lehet sokak számára, s megjelentetése (kiváltképp egy konzervatív műhely részéről) talán a hazai közgondolkodás differenciálódását is jelzi.

PÁPAY GYÖRGY

(Szerkesztette Szilágyi Katalin és Balázs Zoltán, Századvég Kiadó, Budapest, 2008, 492 oldal, 4725 Ft)

Filozófia

Ha kezünkbe vesszük az Akadémiai Kiadó tematikus kézikönyv-sorozatának

hatodik kötetét, a Boros Gábor főszerkesztésében megjelent *Filozófiát*, óhatatlanul felmerül bennünk a kérdés: milyen is a jó kézikönyv? Erre a kérdésre pedig szinte a szükségszerűség és egy két-kilós könyvóriás súlyával nehezedik rá a válasz: pontosan *ilyen*.

Régi adósságát törleszti ezzel a kiadással a magyar filozófiatörténet-írás, eddig ugyanis nem volt kifejezetten gazdag a rendszerező, világviszonylatban is színvonalas munkák létrehozásában. Egészen '90-es évekig ugyanis a leíró filozófiatörténet helyett az előíró tendencia volt jellemző, amely mindig *az* olvasatot, a „hivatalost” erőszakkal rá az olvasóra ahelyett, hogy tárgyilagos áttekintést, netán átfogó képet nyújtott volna.

A főszerkesztő előszavában az „európai filozófiai hagyomány” megismertetését tűzte ki célul. E pozitív küldetés jegyében a korábban igencsak elhanyagolt középkori filozófia tárgyalására például a többi korszaknál nagyobb terjedelemben, pontosan 242 oldal jutott. Ettől eltekintve a különböző időszakok körülbelül súlyuknak megfelelő mértékben szerepelnek a kötetben. Nem ütközünk egy túlságosan is elrugaszkodott filozófiai műnyelv falaiba az egyes fejezetek olvasása közben; a tizenkilenc főt számláló szakmai stáb másfélezer oldal kedvéért félre tudta tenni a tudományos diskurzust amúgy jel-

lemző át- és túlbeszéltséget, ami sokszor inkább kerékkötője a megértésnek, mint elősegítője.

A két fő részre osztott kötet első fele kétségkívül a laikusok számára is hozzáférhető módon íródott meg. A preszókratikusoktól a 20. század közepéig tartó történeti részben tapasztalható felépítettség túl a tartalomjegyzékben is argumentált egymásra-rétegzettség nem csupán kronológiai, de hatástörténeti szempontból is ábrázol. Az egyes cikkek tömör és vázlatoszerű képet nyújtanak témájukról — a zöld keretes, a fő témából elágazó apróbb írásokat pedig remekül ágyazták be a szövegbe. Sőt, ahol a szemléltetéshez fontosnak tartották az ábrák beiktatását is (lásd a Cusanusról szóló fejezetet), egyenesen a megértés elősegítésének szándéka világlik ki. Ráadásul a jó keresztivatkozási rendszer, és a korszakvégi irodalomjegyzékek különösen jól forgathatóvá, az internet kiteljesedésének éveiben is mérvadó tudásbázissá teszik a *Filozófiát*.

A kötet második fele viszont úgy tűnhet, hogy a diskurzusokba amúgy is beavatott olvasóknak készült — ám valójában nem erről van szó. Talán különös, hogy (ahogyan a főszerkesztő az előszóban bejelentette) az '50—60-as évektől kezdő-

dik a szisztematikus rész. Az addig egységes és arányos filozófiatörténet hirtelen, mint egy csomag marokkó, kihull a kezünkből, s hűlt helyén csak a darabjaira hullott narratívák és résztudományok világa marad. E narratívák viszont egy végsősoron mindent átfogó és egymásra is reflektáló filozófiai életet feltételeznek, amelyet nem lehet (és talán nem is kell) letisztult struktúráként megragadni. Ám a kortárs folyamatok átlátásához, a jelenleg is élő vitákban való eliga-

zodáshoz többre lenne szükség a fő csapások ismertetésénél. A legjelentősebb szakterületek sajátos problémavilágáról szóló, tömör cikkek (mint például a történelemfilozófia, a jelenkori francia fenomenológia vagy a pragmatizmus), bár csak ízelítőnek nevezhetők, de mindenképpen további olvasásra és elmélyülésre ösztönöznek. Vagyis a terjedelmesebb filozófiatörténeti résszel szemben a szisztematikus szempont esetében az enciklopédikus igényt inkább a tájékoztatás, az ismertetés vágya váltja fel. Ez azért figyelemre méltó, mert épp a jelent leginkább érintő fejleményeket szokás „zárt kapuk mögött” meg tárgyalni.

Összességében véve hiánypótló és nélkülözhetetlen munkát tett le eléink a magyar filozófiai élet,

